

PEYGAMBER EDEBİYATI

Mehmet PEKTAŞ (*)

Türklerin İslam kültür ve medeniyeti ile tanışmalarından sonra yazılan ilk eserlerden başlamak üzere Peygamber Efendimiz'e duyulan derin sevgi ve hürmet kitaplara yansır. Şair ve nâsirlar, kaleme aldıkları hemen her tür eserde bir vesileyle sözü Efendiler Efendisi'ne düşürerek O'ndan bahsetmeyi görev bilirlar. Eski eserlerin mukaddimelerinde Allah'ın yüceliği anlatıldıktan sonra Peygamber Efendimiz'den bahsedilmesi gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden din dışı eserlerde bile Efendimiz'den söz açıldığını görmek mümkündür.

Hız. Peygamber'le ilgili eserler belli konular etrafında gruplanır. Edebiyat tarihçileri tarafından birer “edebî tür” olarak incelenen bu gruplar na't, mirac-name/miraciye, mevlid, hilye, kırk hadis, siyer gibi isimler taşır. Bu türlerde kaleme alınan binlerce eser göz önüne alındığında Prof. Dr. Emine Yeniterzi'nin de ifade ettiği gibi ortaya “Peygamber Edebiyatı” denilebilecek bir birikim çıkar.

Peygamber Edebiyatında en sık karşılaştığımız tür na'ttır. Mesneviler ve divanlar tertip edilirken, genellikle önce Allah'ın birliğini anlatan tevhitler ve Cenab-ı Hakk'a niyaz için yazılan münacatlar, ardından na'tlar yazılır. Gelenek haline gelen bu tertip şekli, na't türünde şiir yazmayı şairler için adeta bir zorunluluk haline getirir. Dünya görüşü ne olursa olsun, hangi gruba, tarikata veya cemaate mensup olursa olsun, Divan şiirinin kendine has yapısı içerisinde şairler, na't yazarak eserlerini süslerler. İslami Türk Edebiyatının eserlerinden Yusuf Has Hacib'in 1069-70 yılında tamamladığı *Kutadgu Bilig* isimli mesnevisinde, bu eserden 50 sene kadar sonra yazılan Edip Ahmed Yükneki'nin, *Atebetül-Hakayık* isimli mesnevisinde na'tlar bulunur. Na'tlarda, Peygamberimiz'e karşı duyulan büyük sevgi dile getirilirken O'nun üstün şahsiyeti, diğer peygamberler arasındaki yeri,

mucizeleri, örnek hayatı, ahlaki dile getirilerek, şefaati talep edilir:

Yunus Emre'nin:

**'Aşkun ile 'âşıklar yansun yâ Resûla'llâh
İçüp 'aşkun şarâbın kansun yâ Resûla'llâh**

Beytiyle başlayan şiiri, na't türünün hale gönülleri titreten en meşhur örneklerindedir.

Fuzuli'nin, peygamber hasretini, “su” ile bütünleştirerek anlattığı,

**Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çare su**

Beytiyle başlayıp,

**Umduğum oldur ki Rûz-i Haşr mahrum olmayan
Çeşme-i vaslum vire men teşne-i dîdâra su**

Beytiyle biten kasidesi, hikemî tarzın en büyük temsilcisi Nâbî'nin hac yolculuğu sırasında, irticalen söylediği rivayet edilen:

**Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dur bu
Nazargâh-ı İlâhidür makâm-ı Mustafâ'dur bu**

Matlı gazeli, Divan şiirinin son büyük temsilcisi Şeyh Galib'in;

Sultân-ı rusûl şâh-ı mümeccedsin efendim
Bî-çârelere devlet-i sermedsin efendim
Dîvân-ı ilâhîde ser-âmedsin efendim
Mensûr-ı le'amrûkle mü'eyyedsin efendim
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim
Hakdan bize sultân-ı mü'eyyedsin efendim

Bendiyle başlayan şiiri, na't türünün şaheserleri sayılır.

Peygamber Efendimiz'in doğuşundan başlayarak, hayatından, kesitlerin, mucizelerinin ve üstün ahlakının konu edildiği eserlerin genel adı olan "Mevlid" türünde pek çok eser verilse de bunların hiçbiri Süleyman Çelebi'nin (ö. 1422?) asıl adı Vesiletü'n-necat olan mevlidinin ulaştığı şöhreti yakalayamaz. Türk milleti, Mevlid'i hiçbir şiire nasip olmayacak bir samimiyetle bağrına basar, okumak için merasimler düzenler, bundan hayır ve hasenat umar.

Peygamber Efendimiz'in bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi ve göğe yükselişi miraciye/mirac-namelerin mevzusunu teşkil eder. Miraciye/mirac-nameler, bestelenerek camilerde tekkelerde seslendirilmiştir. XVI. yüzyılda Lamiî Çelebi (ö. 1532), XVII. yüzyılda Neşatî (ö. 1674), Ganizade Nadiî (ö. 1626), Nevzade Atayî (ö. 1635), Nailî-i Kadîm (ö. 1675-76), XVIII. yüzyılda Seyyid Vehbî (ö. 1736), Sabit (ö. 1712), XIX. yüzyılda İzzet Molla (ö. 1829) ve Adile Sultan'ın (ö. 1899) divanlarında miraciye/mirac-name türü şiirler yer alır. Abdülvasî Çelebi (ö. 1414?), Nayî Osman Dede (ö. 1729-30), Süleyman Nahifî (ö. 1738) ise müstakîl olarak miraciye/mirac-name yazan belli başlı isimlerdir.

Şefaat-name türü eserlerle, şairler aciziyetlerini ortaya koyar, imsesizliklerinden dem vurarak kıyamet günü Efendimiz'in şefaatinin umarlar. Özellikle na'tların dua bölümünün şefaat-name şeklinde düzenlenmesi adettendir. Bosnalı Sabit bu türün güzel bir örneğini verir:

Şefâ'at eylemezsen hâl ma'lûm-ı sa'âdettir
Usât-ı ehl-i mahşer ben kuluna eyler istihzâ
Cenâb-ı Kibriyâdan cürmüm ihsân eyle afv etdir
Sözün geçmez değil ey pâdişâh-ı sûret ü ma'nâ

Hilye türü eserde, adeta sözcüklerle Peygamber Efendimiz'in portresi çizilir. Onun iç ve dış güzellikleri vasfedilir. Bir rivayete göre, Efendimiz'in hastalığı sırasında, kızı Fatıma, O'nu bir daha

göremeyeceği hissine kapılınca Efendimiz, Hz. Ali'ye: "Hilyemi yaz, benden sonra onu gören beni görmüş olur." der. Hilye-i fahr-i âlem, evsafu'n-nebi, ahlaku'n-nebi, hilye-i saadet gibi isimlerle de anılan bu türde Cevrî (ö. 1654), Neşatî (ö. 1674), Nahifî (ö. 1738) gibi sanatkarlar eser vermiş olmakla birlikte en meşhur hilye Hakanî Mehmed Bey'in (ö. 1606) *Hilye-i Hakanî* isimli 712 beyitlik mesnevisidir.

Peygamber Efendimiz'in hayat hikayesi siyer türünde eserlerin konusu olmuştur. Siyerlerde, Efendimizin hayatı, şahsiyeti, siyasî ve askerî faaliyetleri anlatılır.

Türkçe ilk siyer tercümesi Ebu'l Hasan el-Bekrî'nin "*el-Envâr ve Miiftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidi'n-Nebiyi'l-Muhtâr*" adlı eserinden Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr (ö.736/1393) tarafından "*Sîretü'n-Nebî*" adıyla yapılırken, ilk telif siyer ise Alaşehirli Kadı Veysi'nin "*Siyer-i Nebî*"sidir.

Efendimiz'in her biri birer inci tanesi olan sözleri, H. II. Yüzyıldan itibaren hadis-i erbain (kırk hadis) yazma geleneğini meydana getirir.

Efendimiz'e atfedilen "Ümmetim için din emirlerine dair kork hadis hıfzedeni Alla, fakihler ve alimler zümresi arasında diriltir." sözünün teşvikiyle şair ve yazarlar, Efendimiz'den seçtikleri 40 hadisle pek çok eser vücuda getirerek, hadislere dair açıklamalar eklerler. Mahmud b. Ali'nin (ö. 1358) *Nehcül'l-Feradis*'inden başlanarak pek çok şair ve yazar tarafından kırk hadis türü eserler yazılır. Bu türde eser verenler arasında Fuzulî, Nâbî, Osmanzade Taib gibi büyük şairler de vardır.

(* Edebiyat Öğretmeni/ISPARTA

Kaynakça:

- AKKUŞ, Metin, *Klâsik Türk Şiirin Anlam Dünyası*, Fenomen Yay., Erzurum 2007.
 İSEN, Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, 2006.
 MERMER, Ahmed, KOÇ KESKİN, Neslihan, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2005.
 PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2004.
 YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Selçuk Üni., Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989.
 YENİTERZİ, Emine, *Türk Edebiyatında Na'tlara Dair*, *Türkler*, Ankara 2002, C. 11, s. 762-767
 PEKOLCAY, Necla, ERAYDIN, Selçuk, *İslâmî Türk Edebiyatı (Giriş)*, İstanbul 1976.